

N:o 19.

Ank. till Riksd. Kansli den 11 April 1874 11 2 c n.

Andra Kammarens Andra Tillfälliga Utskotts Utlåtande N:o 6, i anledning af väckt fråga om förbud mot skogsafverkning å vissa ått Gellivara-verkens egare upplåtna hemman och nybyggen.

Uti en inom Andra Kammaren väckt, till Utskottet öfverlemnad motion (N:o 161) har Herr Joh. Rutberg föreslagit, "att Riksdagen måtte besluta en underdånig hemställan till Kongl. Maj:t derom, att förbud måtte utfärdas mot skogsafverkning å sådana ått Gellivara-verkens egare upplåtna hemman och nybyggen, för hvilka innehafvaren försummat fullgöra de med besittningen förbundna skyldigheter i afseende å odling och byggnad och som sålunda råkat i vanhäfd och ödesmål."

Den s. k. Gellivara-frågan har redan sin historia, hvilken, i största korthet sammanfattad, det torde vara ändamålsenligt att här i minnet återkalla.

Uti underdånig skrifvelse den 5 Oktober 1860 hemställde Rikets Ständer hos Kongl. Maj:t, att då lämpligaste sättet för åstadkommande af landets uppodling i sammanhang med skogens behöriga vårdande syntes vara att lemna allmogen tillfälle till nybyggens anläggande, men, beträffande Norrbottens län, hvarken de för enskilde eller bolag derstädes utfärdade privilegier om jord, till uppodling under frälsemannarätt, och om skogen, dels till kolning för jernverken och dels till stockfångst för sågverken, eller de i senare tider meddelade nådiga föreskrifter rörande

Bih. till Riksd. Prot. 1874. 8 Saml. 2 Afd. 2 Band. 16 Häft.

stockfångstskogarne, i Rikets Ständers tanke vore för befordrande af landets uppodling och hemmans anläggningar ändamålsenliga eller öfverensstämmande med föreskrifterna uti 77 § af nu gällande Regeringsform, Kongl. Maj:t, till förekommande deraf, att icke äldre, af en eller annan grund förfallna privilegier måtte lägga hinder i vägen för de anstalter, som för nämnda ändamål kunde finnas vara med det allmänna bästa mest förenliga, måtte täckas vidtaga sådan åtgärd, att alla om jord, skogar och stockfångst till sågverken inom Norrbottens län utfärdade privilegier blefve till deras gällande kraft så fort som möjligt pröfvade, på det att hvad som ej med rätta innehades måtte till kronans fria disposition återfalla.

Kongl. Maj:t infortrade, med anledning häraf, utlåtande från Kammarkollegium, som under den 20 December 1864 afgaf sådant, deri Kollegium angående de till Gellivara-verken hörande egendomar, efter en vidlyftig och sakrik utredning, uttalade följande åsigtter och hemställanden, nemligen:

dels i fråga om de ego-områden under namn af *Meldercreutzska och Herme'nska odlingsdistrikten*, som med hufvudsakligt syfte på bergverksnäringens uppmuntan och förkofran vid *Meldersteins bruk och underlydande mäsugnar genom särskilda privilegier blifvit till uppodling upplåtne*, att till följd af eftersatt bergshandtering samt försunnade odlings- och byggnadsskyldigheter vilkoren i privilegierna icke blifvit fullgjorda, samt att, såsom följd häraf, såväl frälse- och säterifriheten som all vidare besittningsrätt till nyhemmanen redan längesedan vore af privilegii-innehafvarne förverkad, hvadan Kollegium hemställt, att en noggrann och fullständig undersökning på stället måtte varda, genom Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes försorg, företagen på alla Gellivarebolaget tillhörande hemman och nybyggen, till utrönande hvilka som vore i förhållande till sitt mantal och ränta behörigen uppodlade och bebygda, dels hvilka för närvarande vore öde och dels hvilka hemman och nybyggen år 1804, då privilegii-friheten för Meldercreutzska distriktet upphörde, icke varit i förhållande till sitt ursprungliga mantal uppodlade och bebygda, utan nödgats undergå förmedling, samt att, sedan en sådan undersökning så i ena som andra afseendet försiggått, fråga om upphörande af den förunnade frälse- och säterifriheten samt återgång till kronan af ej mindre de öde lemnade och inom privilegii-tiden ej fullbordade eller förmedlade, än ock öfriga för bruksrörelsen nu ej använda hemmanen, måtte i laga ordning emot privilegii-innehafvarne väckas;

dels beträffande *de Gellivara-verken tillydande Korpfors och Rensundsfors jernverksanläggningar med dertill anslagna skogar, hvarå privilegier*

blifvit utfärdade genom Kongl. brefven den 12 Mars och den 22 Juli 1828 samt Kongl. Bergs-kollegii särskilda resolutioner den 31 Mars och den 25 Augusti samma år, att enär Korpfors masugn och Rensundsfors stångjernsverk, hvilka bort vid privilegiets förlust inom 1863 års utgång vara behörigen uppförda, hvarken derförinnan eller ens sedermera blifvit uppförda och kommit till stånd, privilegii-innehafvaren vid slikt förhållande förverkat all vidare besittningsrätt till de nämnda jernverk för nödig kolfångst tilldelade nybyggen, hvadan kollegium hemställt att fråga om deras indragning till kronan måtte i laga ordning emot privilegii-innehafvarne väckas samt den å nybyggena befintliga skog under tiden varda till annat nyttjande än till husbehof under förbud ställd;

samt dels angående *Gellivara-verken tillhörande Awafors masugns och Hvitåfors brukskoldistrikts skog, hvarå privilegier blifvit utfärdade genom Kongl. Maj:ts särskilda nådiga bref den 22 Mars 1827 och den 22 Juli 1828 samt Kongl. Bergskollegii särskilda resolutioner den 11 December 1827 och den 25 Augusti 1828*, att, enär masugnen vid Awafors blifvit nedlagd och jerntillverkningen vid Hvitåfors stångjernshammare upphört, det skogsanlag, som uteslutande till kolfångst för dessa verk blifvit på uppgifna, dertill beräknade och insynade skogstrakter upplåtet, borde, efter skeende undersökning tillika, huruvida alla å samma skogstrakter till uppodling tjenliga lägenheter, enligt privilegierna, blifvit till nybyggen anlagda och bebygda, med stöd af de i privilegierna intagna vilkor för skogstrakternas upplåtande uteslutande för bruksdriften samt föreskrifterna uti Kongl. förordningen den 17 December 1766 och Kammar-kollegii kungörelse den 18 Juli 1821, till kronan indragas.

Detta Kammar-kollegii utlåtande öfverlemnades genom nådig remiss den 5 November 1869 till den komité, som fått sig uppdraget att afgifva förslag till ordnande af de norrländska skogsförhållandena, på det att komitén, vid fullgörandet af nämnda uppdrag, jemväl måtte taga den i utlåtandet åstadkomna utredning i behörigt öfvervägande; och förklarade komitén uti sitt den 21 December 1870 afgifna betänkande, att den, i fråga om giltigheten eller fortfarande beståndet af de bruks- och bergverks- samt odlingsprivilegier, hvilka i Kammar-kollegii utlåtande blifvit omförmälda, ej hade något att erinra mot de af kollegium i afseende å Korpfors masugn och Rensundsfors stångjernsverk, Awafors masugns och Hvitåfors bruks koldistrikt samt det s. k. Meldercreutzska och Hermelinska bergverks- och odlingsdistriktet uttalade åsigter och hemställanden, dem komitén alltså, efter noggrannt öfvervägande, i underdånighet tillstyrkte. Att hvarken Kammar-kollegium framställt förslag, eller Skogs-komitén afgif-

vit yttrande om det återstående af Gellivara-distrikten, det Palmstruchska odlingsdistriktet, berodde af förhållanden, för hvilka här ej torde behöfva redogöras.

Sedan Skogskomitén inkommit med detta betänkande, hvilket afser ifrågavarande privilegier i såväl Norrbottens som Westerbottens läu, har Kongl. Maj:t vid föredragning af ärendet den 19 April 1872 ansett, "att den af Riksdagen ifrågasatta pröfning af berörda privilegier icke borde omedelbart hos Kongl. Maj:t ega rum, men att det skulle vara lämpligt om de af Kammar-kollegium och nämnda komité gjorda hemställanden och förslag i afseende å omförmälda privilegier blefve tagna under öfvervägande vid de i orterna förefallande afvittrings- och dylika förrättningar, der privilegiernas utsträckning och fortfarande bestånd kunde ifrågakomma;" hvarför ock Kongl. Maj:t täckts förordna, "att Kammar-kollegii och Skogskomiténs betänkanden skulle till trycket befordras, för att derefter genom länsstyrelsens försorg utdelas till de personer, som vid nyssnämnda slags förrättningar kunde hafva att såsom kronoombud bevaka kronans rätt och bästa och tjena dem till ledning och upplysning i afseende å den talan, de i sådan egenskap hade att föra."

Under anförande, bland annat, att sedan Gellivara-egendomarne öfvergått till det engelska bolaget "New Gellivara company limited", jernhandteringen och jordens uppodling alltmer åsidosatts och slutligen upphört, under det att skogsafverkningen ständigt och alltmera hänsynslöst ökats och numera utgjorde det enda föremålet för bolagets verksamhet, hemställde emellertid Herr Rutberg uti en vid sistlidna års riksdag väckt motion, N:o 102, "att Riksdagen måtte i underdånig skrifvelse anhålla, att Kongl. Maj:t i nåder täcktes låta vidtaga skyndsamma och kraftiga åtgärder för bevakandet af statens rätt och fördel i afseende å de egendomar i Norrbottens län, som för närvarande innehafvas af det engelska bolaget "The New Gellivara company limited". — Andra Kammarens Tredje Tillfälliga Utskott, som fick denna motion till behandling, har deröfver afgifvit ett särdeles utförligt betänkande (intaget i Bihaget till Riksdagens protokoll för år 1873, åttonde samlingen, 1:sta afdelningen), hvarur Utskottet hemtat här ofvan lemnade uppgifter och till hvilket Utskottet i öfrigt hänvisar. Med erinran derom att nyssnämnda bolag under den 15 Februari 1872 öfverlät Gellivara-egendomarne till storbritanniska undersåten Bankiren Giles Loder, tillåter sig dock Utskottet att ur betänkandet ordagrannt anföra följande:

"Då Kongl. Maj:t sålunda ansett det böra ankomma på vederbörande kronoombud vid de i orterna förefallande afvittrings- och dylika

förrättningar att bevaka kronans rätt och bästa i afseende på Gellivara-verken, så får Utskottet härvid erinra, att, hvad afvittringarne angår, dessa förrättningar redan blifvit afslutade inom samtliga socknarne i Norrbottens läns kustland, hvaraf följer, att Kongl. Maj:ts nådiga föreskrift om de åligganden, som med hänsyn till förevarande fråga borde tillkomma vederbörande kronombud vid afvittringsförrättningarne, endast kan ega tillämplighet i fråga om afvittringarne i Luleå lappmark och de derstädes belägna, till Gellivara-verken hörande ego-områden. Härvid förekommer likväl att, efter hvad känt är, afvittringarne inom nämnda lappmark ännu icke ens tagit sin början, hvadan antagas kan, att en längre tidrymd kommer att förflyta innan ifrågavarande förrättningar hinna inom denna ort afslutas. Vid sådant förhållande och då åtminstone tvifvelsamt kan vara, huruvida de underordnade tjänstemän, hvilka vid afvittringarne och andra förrättningar i orterna, såsom syner och besigtningar m. m., hafva att bevaka kronans rätt och bästa, i allmänhet kunna antagas besitta de insigter, som erfordras för att uti frågor af så invecklad beskaffenhet, som de här förekommande, kunna bestämma om och i hvad mån, för hvarje särskildt fall, de af Kongl. Kammar-kollegium och Skogskomitén uttalade åsikter och hemställanden ega tillämplighet, så torde med fog kunna ifrågasättas, huruvida icke, med afseende å de upplysningar som rörande Gellivara-verkens tillstånd och förvaltning numera vunnits, det allmännas intresse kräfver vidtagande af skyndsammare och mera verksamma åtgärder än de, som kunna ifrågakomma isammanhang med ofvannämnda förrättningar. Efter Utskottets förmenande skulle det med motionen afsedda systemål på verksammaste sätt befordras, derest åt advokatfiskalsembetet i Kongl. Kammar-kollegium uppdroges att öfvervaka verkställigheten af den eller de utaf Kongl. Kammar-kollegium och Skogskomitén gemensamt tillstyrkta åtgärder, som Kongl. Maj:t kan finna påkallade, å ena sidan af omtanken för statens rätt och bästa i afseende på Gellivara-verken, men äfven å andra sidan af åtskilliga i denna fråga förekommande grannliga förhållanden, hvilka icke böra förbises, enär dessa förhållanden, hvilka af Utskottet här nedan skola närmare antydas, i Utskottets tanke ålägga Riksdagen moralisk förpligtelse, att, såvidt på densamma beror, förekomma, det de åtgärder, som emot Gellivara-verkens egare kunna komma att vidtagas, varda utsträckta utöfver den gräns, som det allmännas intresse oundgängligen kräfver.

För att motivera en sådan återhållsamhet från statens sida lärer nemligen endast behötva framhållas: att Gellivara-verkens egendomar för närvarande innehafvas af en främmande makts undersåte; att såväl denne som

hans fångesman det engelska bolaget "The New Gellivara company limited", förvärfvat egendomarne under iakttagande af alla uti landets lagar påbudna former; att visshet saknas huruvida Gellivara-verkens egare haft kännedom om de för dessa verk egendomliga förhållanden, i kraft hvaraf staten kunnat uppställa återvinningsanspråk på en del af dessa egendomar, att äfven om dessa förhållanden för verkens egare varit kända, det alltid måste anses vanskligt att kunna bedöma i hvilken utsträckning en sådan återvinningstalan kan komma att göras gällande; och ändtligen att nuvarande innehafvaren, med afseende å den korta tid som förflutit sedan han kommit i besittning af egendomarne, icke kunnat, äfven om han det velat, fullgöra de eftersatta odlings- och byggnadsskyldigheterna eller andra vid privilegiernas åtnjutande fästade vilkor — allt omständigheter, hvilka i Utskottets tanke ur billighetens synpunkt böra mana till ett varsamt tillvägagående i förevarande fråga;" Och hemställde Utskottet på grund af hvad sålunda och i öfrigt vore anfördt, "att Riksdagen måtte i underdånig skrifvelse hos Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes, på sätt och till den omfattning som Kongl. Maj:t kan finna lämpligt, inhemta upplysningar rörande Gellivara-verkens nuvarande tillstånd och förvaltning, och derefter taga i nådigt öfvervägande, huruvida dessa upplysningar må anses, utöfver hvad Kongl. Maj:t härutinnan redan förordnat, påkalla ytterligare åtgärder i sådant syfte, som till bevakande af det allmännas rätt och bästa Kongl. Kammar-kollegium i dess underdåniga utlåtande den 20 December 1864 och den för ordnande af de norrländska skogsförhållandena i nåder tillsatta komité i dess underdåniga utlåtande den 21 December 1870 sammanstämmande förordat."

Denna Utskottets hemställan gillades af Riksdagen; hvarefter Kongl. Maj:t, medelst nådig remiss den 6 Juni 1873, anbefallt Sin Befallningshafvande i Norrbottens län att "efter anställd fullständig undersökning rörande Gellivara-verkens och dertill hörande egendomars nuvarande tillstånd och förvaltning, till Kongl. Maj:t inkomma såväl med berättelse derom som med underdånigt utlåtande, huruvida till bevakande och upprätthållande af det allmännas rätt och bästa i afseende å omförmälda egendomar och de verken förunnade privilegier några särskilda åtgärder utöfver dem, som redan finnas föreskrifna, må vara af behovet påkallade."

Dylika undersökningar har Konungens Befallningshafvande låtit verkställa genom kronofogdarne i Luleå, Piteå och Kalix' fögderier. Dessa kronofogdars derefter till K. Befallninghafvande afgifna, Utskottet i afskrifter förevisade utlåtanden bekräfta hufvudsakligen hvad motionären till stöd för sitt nu framställda yrkande andragit, eller:

att den för Svartlå jernbruk — hvilket, enligt Bergmästaren A. Tryséns den 19 April 1862 till Bergs-kollegium afgifna berättelse, aldrig kommit till stånd, men deremot, efter hvad kronofogden i Luleå fögderi uti sitt ofvan åberopade utlåtande uppgifver, blifvit omkring år 1801 upprättadt och sedermera nedlagdt — till kolfångst anslagna skog om 16,071 tunnlands vidd användes till afverkning af sågblock, "en del år ända till 30,000 timmer, men sistlidet år 1872 endast 8,000 timmer;

att en mängd till understöd för bergsbruket och landets uppodling anlagda hemman och nybyggen befinner sig i vanhäfdadt skick, till och med i ödesmål;

att privilegii-innehafvarne försåga timmer från nämnda hemman och från de för åtskilliga vattenverk anslagna stockfångstskogar vid sedermera och annorstädes inrättade ångsågar;

att kronofogden i Kalix fögderi föreslagit "ej mindre att ut-tämpling och afverkning af skog ifrån de hemman och nybyggen, hvilka icke äro lagligen bebyggda och odlade, måtte förbjudas, intilldess verksegaren låtit behörigen fullgöra alla eftersatta åboskyldigheter, än ock att verksegaren åläggas att vid hans egande sågverk inom Råneå socken försåga allt det timmer, som han ifrån sina frälsehemman och privilegii-skogar årligen må ega rätt och kunna förskaffa sig;" samt

att kronofogden i Piteå fögderi yttrat, det han, "utan att egentligen tillvita nuvarande egarne af s. k. Gellivara-verken att under den korta tid, som de deraf varit i besittning, hafva eftersatt sin byggnads- och odlingsskyldighet, eller i någon väsentlig mån bidragit till skogens raserande, likväl och då många och betydliga brister i förstnämnda fall förefinnas samt, hvad skogen angår, densamma blifvit under föregående år alltför hårdt åtgången och som det vill synas använd till helt andra ändamål än hvar till den varit afsedd, nemligen bergsbrukets upphjelpande, anser dels att ekonomiska syner och besigtningar böra hvar tredje år å egendomarne förrättas, på det att en noggrann kännedom må vinnas om hvad egarne årligen vidgjort desamma eller underlåtit, dels ock att all skogsafverkning för andra ändamål än husbehof må, tillsvidare och intilldess skogen varder af vederbörande jägeritjensteman upptaxerad, upphöra, samt att densamma må i likhet med kronans öfriga skogar ställas under jägeritjenstemans vård och uppsigt."

Slutligen har Konungens Befallningshafvande under den 18 sistlidne Mars i frågan afgifvit underdånigt utlåtande, hvilket den 30 i samma månad till Kongl. Finans-departementet inkommit. Beträffande skogshushållningen på Gellivara-egendomarne har Konungens Befallningshafvande i

detta utlåtande, hvaraf Utskottet på begäran från nämnda departement undfått del, hänvi:at till hvad i sådant afseende blifvit föreslaget i Landshöfdingeembetets underdåniga skrifvelse den 29 November sistlidna år, uti hvilken, utlåtandet i afskrift bifogade skrifvelse Landshöfdingeembetet uttalat den mening, att en inskränkning i rättigheten för in- och utländske män att utan hushållning förbruka sina här i riket egande skogar vore önskvärd samt i öfrigt framhållit nödvändigheten deraf, att det vilkor i nåder fästes vid utländske mäns besittningsrätt till fastigheter här i riket, att säkerhet, som af Kongl. Maj:t eller vederbörande embetsmyndighet ansåges tillräcklig, ställdes för fullgörande af förbindelser till kommuner, åboar och arbetare.

Frågan huruvida några särskilda åtgärder utöfver de redan föreskrifna må vara af nöden till bevakande af statens rätt i afsende å Gelivara-egendomarne är sålunda på Kongl. Maj:ts nåliga pröfning boroende; Och då Utskottet vid slikt förhållande anser en underdånig hemställan i det af motionären angifna syfte icke vara behöflig eller lämplig, får Utskottet vördsunt föreslå,

att motionen icke må till någon Riksdagens åtgärd för-
anleda.

Stockholm den 14 April 1874

På Utskottets vägnar:

C. V. Carlson.